

8 november 2008

Vandaag zijn we om iets na zevenen plaatselijke tijd vertrokken om de laatste 55 kilometer van de geplande tweedaagse af te leggen. Het ziet er naar uit dat die tweedaagse een driedaagse zal worden. Het is de bedoeling dat we Lohano bereiken. We reizen door een van de mooiste habitats ter wereld, het Congolese evenaarswoud, een streek ook waar zeer veel armoede heerst. Het wordt een reis vol hindernissen.

Gisterenavond hebben 'de mannen' de kettingzaag gemonteerd en getest. Ze komt vandaag goed van pas. Meer dan eens versperren dikke takken en bomen de weg. Die moeten dan in stukken gezaagd en weggesleept worden waarmee meteen 'life' of 'in vivo' - je mag kiezen - het bewijs geleverd wordt dat de aankoop van die zaag voor het project meer dan verantwoord was en niét zómaar een fantasietje van Yves. Zonder die zaag is het grootste deel van de gezondheidszone onbereikbaar.

De radiator van onze 4x4 heeft zoals gisteren uiteraard ook vandaag dikwijls 'grote dorst'. Door al dat oponthoud doen we ruim drie uur over de af te leggen 55 kilometer. Een goed getraind marathonloper zou er minder tijd voor nodig hebben!

De ontvangst in Lohano is zoals overal hier: aangenaam, vrolijk, uitbundig. Het gebouwtje van het centre de santé, een lemen hut met centrale gang, smalle zijgangetjes en nog smallere deurtjes. Zoals in alle postes en centres de santé die we tot nu toe gezien hebben, bestaat de bevolking uit uitgesleten, gestampde aarde, het meubilair is heel beperkt (bamboebankjes, een zetel, een versleten stoel, gammele bamboebedjes, een oude houten tafel) en er is een koelkast die op petroleum draait om de vaccins koel te

bewaren. Het is de bedoeling dat die koelkast enkel draait als er vaccins moeten bewaard worden want petroleum is duur en die naar hier krijgen is niet evident. De Ombole-stam die hier leeft is nogal eigenzinnig. Het is dan ook moeilijk om iemand van een andere stam in het centrum te laten werken maar aangezien de educatiegraad hier nogal laag is heb je ook een infirmier titulaire die er niet echt iets van bakt. De

Lohano: grondplan 'centre de santé'

kamertjes zijn klein, twee voor moeders met pasgeboren baby, drie ziekenkamers, een apotheekje/labo een urgence/onderzoekskamer en een bureautje. Stel je ook eens voor dat je van hieruit met een zwangere vrouw, die voor een gecompliceerde bevalling staat, zonder degelijk vervoer - begeleid op de fiets is het meest luxe! - naar het ziekenhuis op 155 kilometer moet.

Héééééel primitief allemaal.

In vergelijking met enkele postes de santé die we gezien hebben is het hier niet zo klein maar het gebouwtje is uitgeleefd. Het is dus goed dat ernaast een nieuw centre, met onze steun, in baksteen in opbouw is. De muren zijn tot bijna tegen het dak opgetrokken.

Hier bouwt men enigszins anders dan bij ons. Het dak - hout en gegalvaniseerde golfplaten - wordt namelijk eerst op de juiste hoogte geconstrueerd. Daarna begint men aan de muren. Bij ons is dat een niet erg logische manier van doen. Hier is dat heel logisch, denk ik. Op enkele uitzonderingen na zijn alle gebouwen uit leem of ongebakken kleistenen (Adobe = klei, leem) opgetrokken. Stel je dus lemen muren voor die niet beschermd door een dak de soms heel hevige regens moeten weerstaan. Ik verzeker je, op die manier bouw je minstens een paar jaar eer een gebouwtje klaar is voor gebruik. Wij bouwen met stenen en die spoelen niet uiteen bij de eerste de beste regenvlaag. Het nieuwe gebouw, dat we ook verder zullen helpen inrichten, is heel ruim. Een goed werkend centre de santé op 155 moeilijke kilometer van een ziekenhuis is noch min noch meer een must. De 'nabijgelegen' postes de santé kunnen dan ook op dit centre terugvallen.

Nadat Yves zijn evaluatiewerk gedaan heeft in het centre, verzamelen we met vele dorpsbewoners in de bouwwerf van het nieuwe centre. Pierre en Noël spreken de mensen toe. Ze vertellen hen over het hoe en het waarom van

onze aanwezigheid hier. Ook Yves komt aan het woord. Samenwerking is een belangrijk punt in zijn redevoering. Om zijn uiteenzetting te illustreren laat hij een jongen een stokje breken. Dat gaat vlot. Dan geeft hij de jongen vijf stokjes en vraagt hem die samen te breken. Dat lukt niet en het toont aan dat, als je samenwerkt, je ook veel sterker staat om iets te bereiken dan als je er alleen voor staat. Hij heeft het over enkele belangrijke punten van de werking van een zone en centre de santé. Zijn mededeling dat voor alle

moeders in spe in het ziekenhuis van Katak-Kombe alle bevallingen, keizersneden, medicatie én logement vanaf twee weken vóór de bevalling gratis zijn, geniet veel bijval en wordt op een daverend applaus en gejuich onthaald. Als hij samen met Albert een solarlamp overhandigt en uitlegt waarvoor die dient, wordt ook hierop met een daverend applaus en gejuich gereageerd.

Lohano: grondplan hut

Vóór deze bijeenkomst ben ik, na het gevraagd te hebben of dat mocht, binnen in een hut geweest. Ik wilde zien hoe de mensen daarin leven. Er zijn twee ruimtes: een leefruimte voor zoverre dat woord hier past en een slaapkamer die alleen van buiten te bereiken is.

De leefruimte wordt voor de helft ingenomen door twee bamboebedden en een stookplaats. Halverwege staat een staak die het dak helpt omhoog houden. Boven en naast de stookruimte is er wat bergruimte voor huisgerief en wat rijst. Op de bedden ligt noch matras, noch mousse, noch stro. Ik zie geen deken en vraag me af of de mensen zich hier bedekken om te slapen.

Het is hier wel warm, dag en nacht (3° zuiderbreedte op een hoogte van minder dan 500 meter boven de zeespiegel). De andere helft van de ruimte is leeg of er staan wat zeteltjes of stoelen. Hier zitten de bewoners op de grond om te eten, te palaveren, ... Het is donker binnen, er zijn geen ramen, het licht valt langs de deur naar binnen.

De slaapkamer ben ik niet binnen geweest.

Lohano: in de hut

Het dak van een hut of schuilplaats is met lagen grote bladeren bedekt die mekaar dakpansgewijs overlappen. Die bladeren gaan geen jaar mee zodat regelmatige onderhoudsbeurten aan het dak nodig zijn. Een dak van een hut gaat langer mee als er binnenin vuur gemaakt wordt. De rook ontsnapt dan door de bladeren. Die gerookte bladeren verteren niet zo snel, insecten of ander ongedierte lusten ze niet.

Het skelet van een dak bestaat uit aan mekaar geknoopte, soms genagelde, dikkere en dunnere takken. Het geheel rust op palen die de uiteindelijke hoogte van de hut bepalen. De dikkere takken zijn wat wij kepers noemen, de dunne zijn de panlatten. Ze worden met dunne bamboerepen of rotanschorsrepen aan mekaar geknoopt. De bladeren worden met dunne rotanschorsrepen op de panlatten vastgeknoopt en wel zo dat twee tot drie reepjes schors uitsteken. Deze volgen de helling van het dak. Rotanschorsrepen zijn tamelijk hard. Die uitstekende reepjes ondersteunen de bladeren zodat die niet doorzakken onder hun eigen gewicht of bij regenweer onder het gewicht van het vallende en opgeslorpte water. Het dak is dus waterdicht tot de bladeren versleten zijn en vervangen moeten worden.

Zodra het dak klaar, worden de muren opgetrokken. Men steekt houten staken in de grond. Ze reiken tot tegen de onderkant van het dak. Tussen die staken komt een vlechtwerk van dunnere takken en twijgen. Indien gewenst worden openingen gelaten voor ramen, voor deurstijlen altijd. Bamboe- en rotanschorsrepen houden het geheel aan mekaar.

Als dat skelet klaar is wordt alles met leem (Kete Ka Omoma) ingesmeerd en zo glad als mogelijk afgewerkt. Een deur bestaat uit één of meer rechtopstaande, aan mekaar verbonden planken of uit een vlechtwerk van palmtakken en -bladeren. In de eventuele ramen zit geen glas. Het is niet alleen duur, het moet hier ook nog geraken. Het is trouwens, gezien het klimaat en de levenswijze, niet functioneel. Vliegengaas zou hier wel nuttig zijn mits uitleg over het waarom (houdt de maliamuggen buiten) en hoe het te gebruiken.

In elk dorp is er een overdekte 'praatplaats' (Okole), een groot dak op veel poten. Na mijn bezoek in de hut wandel ik richting het centre de santé. Er is nog een plaatsje vrij onder de Oklole. Ik ga tussen de dorpsbewoners zitten. Mieke is in gesprek met een van hen, de anderen luisteren aandachtig. Ik zit ondertussen te bestuderen hoe het dak gemaakt is. Ik vraag er wat uitleg over het dak. Nadat ze me geantwoord hebben, zeggen ze dat ze graag pannen zouden hebben voor hun daken. Ze bedoelen, veronderstel ik, dat iemand hen die pannen moet brengen. Ik zeg hun dat ze die eigenlijk gemakkelijk zelf kunnen maken. Mijn antwoord verrast hen wel maar ze blijven toch luisteren en stellen vragen over het hoe en wat. Ik probeer hen zo aanschouwelijk mogelijk uit te leggen dat van hun lokale leemgrond tamelijk gemakkelijk bakstenen en pannen moet te maken zijn. Bakstenen kennen ze zeker (zie Ndjili Panda) want het nieuwe centre de santé wordt met bakstenen opgetrokken. Om eenvoudige pannen te maken heb je een mal (moule) nodig (voor bakstenen ook), je moet het droogproces én het bakproces controleren. En... al doende kan je leren. "Hoe ziet een mal voor dakpannen er uit?" vraagt iemand. Met potlood teken ik op een papiertje hoe een eenvoudige mal er kan uitzien en ik leg uit hoe je die in hout gemakkelijk zelf kan maken. De toehoorders zijn niet helemaal overtuigd, de enen knikken instemmend, anderen beweren dat 'wij' hen die pannen moeten brengen wat mijn vermoeden bevestigt.

"En... hoe ver ligt Lohano van België?" vraagt men zich hier ook af. We rekenen wat luidop en komen tot de conclusie dat de afstand tussen België en Lohano om en bij de 9000 misschien wel 10.000 kilometer moet zijn. Mocht je dit te voet doen, dan heb je niet genoeg met een jaar want je moet onderweg ook nog wat werken om te kunnen eten en slapen en om kledij te ver-

uitleg op een papiertje

vangen. Ook per fiets zou je er lang over doen om dezelfde redenen. Misschien moet je ook de fiets herstellen en wie weet, in het slechtste geval onderweg ergens een nieuwe kopen.

Ook het natuurbehoud brachten ze ter sprake. Het natuurbehoud waarvan ze nu en dan al wat gehoord hebben en dat de 'rijken' willen opdringen, maakt hen wat ongerust. "Wat moet er dan met ons gebeuren?" vragen ze zich af. "Wij leven in én met de ons omringende natuur, moeten wij dan weg?" Ik vind die vraag en ongerustheid in de context van hun levenswijze heel terecht. Hun redenering wijst erop dat ze ergens ver weg een klok hebben horen luiden maar niemand heeft hen uitgelegd dat ergens een klepel hangt en hoe die werkt. Ze hebben ook het klokkengeluid niet begrepen want niemand heeft het hen uitgelegd en dat juist is heel belangrijk. Dat dit niet gebeurd is, is een heel ernstige tekortkoming. Ik probeer hen uit te leggen. Ze weten trouwens, dat ze al meer dan

10.000 jaar in en met de natuur leven en dat die natuur in al die tijd amper veranderd is. Ik zeg hen dat er bij ons heel wat mensen zijn die goed begrijpen dat hongerigen een olifant afschieten, ook al is deze diersoort met al zijn 'onderdelen' wereldwijd beschermd.

Ze voelen zich hier ook heel geïsoleerd en dat is goed te begrijpen. Hoe kan je hier niet geïsoleerd leven met zo'n erbarmelijke staat van de wegen. Het valt hen echter moeilijker als het onderhoud van de wegen ter sprake komt. Dat is hier nochtans onontbeerlijk. Als in dit klimaat de wegen en dorpspleinen niet dagelijks onderhouden worden, dan vind je ze na goed twee maanden amper terug, na zes maanden moet je ze echt gaan zoeken. In het woud groeit alles enorm rap, het woud is zeer krachtig en neemt elke ruimte terug die de mens ervan weggenomen heeft. Ik stel voor dat ze met de naburige dorpen afspreken om elk hun deel van de weg te onderhouden. Dat kan hun isolement doorbreken. Er verschijnt een groene glimlach op hun gelaat.

Yves laat ons roepen voor de bijeenkomst in het nieuwe 'centre de santé'. Een jonge gast draagt een t-shirt met in het Engels het opschrift 'ik koop al mijn werktuigen bij xxx (sorry, naam vergeten te noteren), naast hem roept een andere jongen: "Bye, bye!" Ik antwoord hem in het Engels en hij bekijkt mij alsof hij het Keulen hoorde donderen. Keulen ligt ver van hier, je kan je dus voorstellen hoe hij keek. Als ik dan de tekst op het t-shirt in het Frans vertaal, komen er heel wat jonge gasten rond mij staan. "Ik zou graag Engels leren," zegt er een, "Ik zou dat graag in België leren." Wij zouden dat wel kunnen regelen, meende hij. "Nee," zei ik, "Als je dat echt wil, moet je een inspanning doen en daar naartoe gaan waar de Engelse taal onderwezen wordt." "Kan je het dan echt niet regelen dat ik

naar België kan komen om Engels te leren?" Ik moest hem teleurstellen en voegde eraan toe dat België niet echt het paradijs is zoals ze zich dat voorstellen. Ook in België worden de inwoners af en toe 'geëmmerdeerd' zij het anders dan hier en zeker voor (tijdelijke) migranten gaat verre van alles vanzelf.

Voor we vertrekken krijgt Yves van de dorpsoversten twee kippen en een barberie. Ik vraag me af of hij er al over nagedacht heeft een boerderijtje te beginnen in de Theresianenstraat. Het zou eens iets anders zijn.

Op de terugweg naar Kiomi houden we nog halt in Yosenge en Etshuna. Om 16u. komen in Kiomi aan. Naar Katako-Kombe is het nog 100 kilometer. Gezien de staat van de wegen, het dreigende onweer en het uur dat de nacht valt (18u.), is het onverantwoord om verder te rijden. We besluiten in Komi te overnachten en 's anderendaags in de vroege ochtend verder te reizen naar Katako-Kombe. Begint het in de verte te rommelen? De rode kleiwegen zullen er straks wel spekglad bij liggen.

Yves en Mieke gaan voor het begint te regenen op bezoek bij het centre de santé de référence van Kiomi. Ze hebben daar zelf om een evaluatie gevraagd. Ze zijn pas vertrokken als het om 17u. in alle hevigheid goed gaat regenen. Bij momenten valt het water met bakken tegelijk uit de lucht. Het is rap donker vanavond. Als het onweer goed twee uren later uitgerend is, komen Yves en Mieke in het donker weer thuis. Ze zijn tevreden over het centre de santé. Op een paar mankementen na zoals de registratie, was alles in orde. Ook hier schenkt Yves een solarlamp.

Wat we gisteren gehoord hebben wordt vandaag bevestigd. Recent zijn in Lohano, in een week tijd, vijf kinderen door een luipaard

opgepeuzeld. Hun resten werden teruggevonden. Het luipaard is afgemaakt.

Na alweer een lekker avondmaal, kip en geitenvlees deze keer, blijven we buiten onder het afdak nog wat napraten. Voor het slapengaan neem ik nog een verfrissende douche, de spin is weer present. Eer ik ga slapen, schrijf ik nog wat in mijn dagboek.

